

KÖLÜS LAJOS

Utópiák nyitott koporsói

Perneczky Géza szerint: 1. Nincsenek érvényes, történelmileg igazolható vagy akárcsak elméletileg elfogadható utópiák. Minden utópia pszeudovallás, öncsalás vagy „más”-csalás, kissé lejáratott és üres kifejezéssel: ideológia. 2. De olyan emberek sincsenek, akik hosszabb ideig képesek lennének megőrizni az élethez és a munkához való kedvüket valamilyen közkeletű vagy házi sütetű utópia, illetve ideológia nélkül. (Perneczky Géza: Utópiák és komplexitások, <http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/hidverok/pe.html>)

Az 56. Velencei Biennále mégis Marx Tőkéjét emeli a magasba, térd magasba, és halljuk, látjuk a közgazdasági irodalom alapművének felolvasását. Véget nem érően. Senki sem mer elaludni, de állva álmodni sem, jöjjön a föld bármely szegletéből. Éberek vagyunk, tudjuk, szükség van az álomra, az ész vetítívásznára, amely hol fehér, hol ábrákkal, jelenetekkel, vágyakkal mozgó felület. Szemben a valósággal, szemben önmagunkkal, a piaccal, a tőkével, a biológiával, szemben az étellel. Egy országgal, egy területtel, egy szempárral, ki éli túl a környezeti katasztrófát, ki éli túl a helyi háborúkat. Ki marad életben és ki nem.

Gauguin egyik festményére nagy betűkkel, kérdőjelek nélkül írta rá: *Honnan jöttünk, Kik vagyunk, Hová megyünk*. Talán azért, hogy jobban lássa, merre tartunk? Milyen jelent, és rajta keresztül milyen jövőt tár elénk a Biennále? Marx Tőkéje korának jelenét ragadta meg. Ma káoszban élünk, világos köröket rajzolunk, határokat húzunk, eddig ér valami, azon túl nem. És hiába a határolás, a kimérés, elfedés, marad a káosz, sőt növekszik. Nincs jövőképünk, valahol elhagytuk, valahol eladtuk, feladtuk. *...a káosz egész egyszerűen mindenfajta kalkuláció lehetőségének a teljes tagadása*. (Perneczky, uo.) Úgy éljük át életünket a globális válságokban, hogy csak nézői és elszenvedői vagyunk, és nem elindítói vagy irányítói saját életünknek.

A Giardiniben járok. Cseke Szilárd képzőművész: *Fenntartható identitás* című projektjét (kurátor dr. German Kinga) láthatjuk a magyar pavilonban. Hét (finom utalás a hét vezérre, a sárkány hét fejére, a hét fő bűnre, a teremtés hét napjára) fóliacsőben könnyű habszivacs golyók vándorolnak. Mit jelent számunkra a vándorlás, mit jelent ma Verecke? Az automatikával vezérelt légfúvó berendezés jelképezi a különböző pályákon elmozduló identitásainkat. Fóliapárnákra nem lehet ráülni, a párna folyton fölfúvódik és leereszt, piheg. Valami létezik és nem is. Kőműves Kelemen vára épül és leomlik. Az univerzum csupa omlás. Hol gyors, hol lassú omlás. A fóliapárna sohasem ereszt le teljesen. Identitások és masszív megmaradhatóságok futnak egymással versenyt. Valaki golyó alakú krétával ír szavakat egy táblára, saját gondolatait. Amit később valaki letöröl, és új szavakat ír. Szelfiznek, ilyen a világ.

A francia pavilonban mobil fák látunk (Celeste Boursier-Mougenot installációja). Mozognak. És a látogatók a szabadság nagy csendjét hallgatják. Hanginstallációval. Mennénk is, maradnánk is. Zavaró, amit látunk. Három fa. Billegnek, nyugtalanok. Milyen rossz fát tettünk a tűzre? Hol van a fák otthona? És mi lakozik a fák szívében?

A cseh pavilonban Jiří David *Apoteózis* (2015) helyspecifikus alkotása látható. Középpontban Mucha, a cseh szecesszió mestere, akinek művét (*Apotheosis of the Slavs: Slavs for Humanity*, 1926) David újraértelmezi, fekete-fehérben dekonstruálja. Apokrif születik, a szláv eposz új kontextusba kerül. A festmény előtt egy tükör. Tükröződik a festmény, a látogató. Az installációban ott a szláv mitológia és történelem, a tükörkép mint identitás, önreflexió és önvizsgálat. Továbbá megkerülhetetlen az otthon, ország, nemzet, állam, a történelem, a csehek és a szláv népcsoport kérdésköre. Egyet lépünk előre és kettőt hátra. Haladunk meg nem is. A múlt és a jelen, a világ és a tágabb összefüggések, a helyi és globális kérdések metszik egymást.

A dán pavilont a dán-vietnami művész, Danh Vo alkotta meg (*Slip of the Tongue*). Egy vágott faszobor, töredék, szüette minimalista és briliáns, finom alkotás a semmiről. Giardini egyik legszebb alkotását látjuk. Utazás a különböző kultúrák között. A kultúra határátlépése. Egy II. századi római márványon egy régi faszobrot látunk, kar nélkül, szent és profán. Kármínpiros selyem fedi a falakat, amelyek kiemelik a vértelen test látványát. A terem sarkában egy angyal lapul (kapaszkodik, karját kétségbeesetten nyújtja az ég felé) a nyesett ágak között, a másik terem közepén egy szobor feje lapul a doboz oldalához, a fejtető levágva. Tequilás üveg áll az asztalon, mellette göcsörtös faág hajlik, ível. A pavilonból minden mesterséges fény számúzve. A tetőablakon úgy jön a fény, hogy minden szögből látható legyen. Akár a francia pavilon, a dán pavilon is meditatív térré változott. Csoda Milánóban, csoda a dán pavilonban. Nem horror, hanem blaszfémia. Az installáció kiindulópontja egy film. *You're gonna die up there/ Keep away! The sow is mine/ Fuck me, fuck me, /fuck me/ Let Jesus fuck you, let Jesus fuck you! Let him fuck you/ Lick me, lick me/ Do you know what she did, your cuntung daughter?/* (Excerpts from: *The Exorcist*. Screenplay: William Peter Blatty. Director: William Friedkin. Performances: Mercedes McCambridge, Linda Blair. Warner Bros., 1973.)

Az ausztrál pavilonban (a XXI. században épült, kívül fekete kocka burkolattal) Fiona Hall *Wrong Way Time* című mű látható. Egy elsüllyedt világot idéz meg csendéletek formájában. Lelkiismeret felmérés? Provokáció, amely az egykori gyarmati világ mindennapos tevékenységét emeli ki, a kifosztást? A művész aggodalmait látjuk, amelyek a globális politikai, pénzügyi és környezetvédelmi kérdésekhez és események köthetők, a felmelegedéshez, a fajok kipusztulásához és így tovább. Önként adódik a kérdés, hogy az idő előre vagy hátrafelé megy? Órákat látni, mint vészjósló graffitiket. Fiona Hall felhasználja a hétköznapi tárgyakat, kannákat, terepszínű anyagokat, videokazettákat, régi Coca-Cola palackokat vagy aprított USA valutát, kőbe hasított baltát, fémszálakból, pamutból készült emberi koponyát, testet, iratmegsemmisítőből kivett papírszelet halmazt, mint tojást, mint fészket. Egy trezorba (EOX) pillantva felfedezünk a kristályok között egy kötelet (védd a jogom?), majd egy férfi arcot, az új jövő felirattal. Nem lehet elfelejteni. Miként a fekete, talán szénné égett könyvhalmazt sem. Gutenberg halála? Katalógusként tárulnak elénk az állatok, az ősiség érzését megjelenítve, akkor talán egyszerűbb volt az emberi élet. A világ rossz irányba halad?

Egészen más szellemet mutat a brit pavilon (a kiállítás címe: *I scream daddio*), ahol a szobrász Sarah Lucas fallikus szobrai láthatók. *Egy bizonyos mértékig a humor és a komolyság felcserélhetők. Különben nem lenne vicces. Vagy pusztító* – állítja Sarah Lucas. A Lucas szobrok részek, toldalékokkal. Az emberi testek csak deréktól levele terjeszkednek. Minden figura egy cigarettát tart magában. A szobrok trágárnak tűnhetnek, de nem azok, igaz, hogy hatásvadá-

szok. Bár tudjuk, hogy a női forma hím művészettörténet is. Villon, ha élne, ragyogó balladákat költene a szobrokról.

Izrael pavilonja szerintem egy úszó Noé bárka is lehetne, habár még nincsenek benne állatok. Az épületre helyezett gumiabroncsok azt demonstrálják, hogy egy országnak védekeznie kell, mert a külvilág instabil. Az épületen belül mosógép, műanyag kádak, létrák, főzőedények, elektromos hőszigetelő, tömlő. Régészeti múzeumot látunk? Maguknak őrzik a tárgyakat, amelyeket sohasem fognak használni. Tárgy és identitás. Kulturális emlékek, amelyekbe belekapaszkodik az ember, de miért? Túlélni akar. Ám a tárgyak szívósabbak az embernél. A német pavilonban a fény megsemmisül, minden fekete, és napozóágyak vannak. A videó teremt meg a virtuális és a való világ kapcsolatát. Ez nem játék, ez a valóság, mutatja az egyik számítógépes játék felirata. A belga pavilonban csont száletli alatt olvasnak fel Mark Twain könyvéből.

A San Giorgio Maggiore sziget templomában a barcelonai Jaume Plensa szobrát látni. A szobor különlegessége, hogy fémhálóból készült. A CINI alapítvány támogatásával a San Giorgio Maggiore szigetén láthatjuk Mondrian üveg teaházát, valamint a japán Hiroshi Sugimoto üvegszobáit. A Peggy Guggenheim-gyűjteményben együtt látható Charles Pollock és Jackson Pollock. Gál András műveit a Palazzo Bembo-ban tekinthetjük meg, olyan művészek társaságában, mint Carl Andre, Daniel Buren, Günther Uecker, Francois Morellet vagy Yoko Ono.

Ha a Tőkét olvassuk, hol a helye az ellenutópiának, azaz Aldous Huxley Szép új világa és George Orwell 1984 című könyvének? Az emberek nem visszataszító, nem agresszív és nem rosszindulatú ösztönlények. Néha annak látjuk őket és talán önmagunkat is. Ugyanakkor ma nincs egy markánsan külső, kritikus nézőpont, amely a látogató által ismert valóság nevében kritizálja és provokálja az utópisztikus és a valóságban meghonosodó rendet.

Civilizációnk válságban van. Sokszor nem találjuk a mértéket és az értéket. Valami nem működik, a racionalitás háttérbe szorul, úgy érezzük, a világ egyre irracionálisabb lett és lesz. Hiába nő a termelékenység, a szegénység nem csökken, emberek és embercsoportok rekesztődnek ki a társadalomból. És kíméletlen háborúk folynak. Korszakhatárhoz érteztünk? Milyen logikát követ a világ, az egyes ember? Válaszokat keresünk, miként a Biennale is tette, sokszor a kérdésselvetés is elegendő, hogy a jövő valamilyen formája előálljon előttünk, és ne csak a felszínt kapargassuk, miként is tehetnénk emberivé saját magunk és mások életét. Utópia nélkül. Az emberi faj életképes. Túlélőképes?

FELHÍVÁS

„S még mindig itt vagyok”

Húsz éve halt meg Baka István

A Szegeden szerkesztett és megjelenő Tiszatáj folyóirat pályázatot hirdet Baka István halálának 20. évfordulója alkalmából, a költő-író-műfordító tiszteletére és emlékére.

Baka István munkássága, mely egyszerre mutatta fel a modern magyar irodalmi hagyományval való aktív dialógust és a legtágabb világirodalmi hatások befogadását, valamint vállalta a nyelv által körvonalazott szűkebb haza és a költészet kiterjedt honának állampolgárságát, mértékadó módon járult hozzá irodalmunk regionális és európai önszemléletének alakulásához, mindenkor tisztázódásához. Baka költészetének nyelve, mely nemcsak az orosz századelő gazdag hagyatékával, de az egész európai kultúra felhalmozott anyagával való tudatos foglalkozás révén nyerte el eredeti hangzását és férközött közel gazdag tartalmához, ma is meghasonlás nélküli válaszokat tartogat a mindenféle modernség 'sine qua non'-jaként felhangzó Gauguin-i kérdésekre: *Honnan jövünk? Mik vagyunk? Hová megyünk?* Bár Baka István költészete, a szerző korai halálával, immáron húsz évvel ezelőtt tragikus hirtelenséggel lezárult, a költői művet jellemző agilitás és elevenség, mely legfontosabb kérdéseink megválaszolására vagy legalább vallató feltételére tör, nem hagyja nyugodni a generációnként meg is újuló, önmagát is ismétlő olvasói lelkiismeretet. A költő halálával mindennél igazabban szól a számvetés: „csak a szavak már nem maradt más csak a szavak” (*Csak a szavak*). De e szavak, ha jól használjuk a rendelkezésünkre bocsátott szótárat, s kellő nyitottsággal lapozzuk fel könyveinket, az olvasás megújuló mozgalmában természetesen és látványosan visszakapcsolódhatnak a megszólítás jelenidejébe. Abba az aktualitásba, melyet Baka legjobb művei nem csupán áhítanak vagy elvárnak a maguk számára, de felkínálnak, mint ritka olvasói élményt.

Pályázati kiírásunkkal olyan Baka István költői-írói-műfordítói életművét középpontba helyező irodalmi kutatásokat szeretnénk ösztönözni, melyek vállalják e művészet egyedi téma- és motívumvilágának feltérképezését, irodalomtörténeti helyzetének (át)értékelését, valamint az újabb magyar irodalomra gyakorolt hatásának felmérését.

A tanulmányok terjedelme: minimum 20.000, maximum 40.000 leütés.

A jelszóval ellátott pályaműveket egy nyomtatott példányban, ajánlott levélként kérjük eljuttatni a szerkesztőség postacímére, az elérhetőség feltüntetésével (telefonszám, email cím). Elektronikus úton érkező pályamunkákat nem áll módunkban fogadni.

A pályázatok beérkezésének határideje: **2016. március 1.**

A beérkezett pályaműveket a folyóirat szerkesztősége által felkért három tagú zsűri fogja értékelni. E zsűri választja ki a 3 legjobbnak ítélt munkát, melyek szerzői pénzjutalomban részesülnek, valamint írásaik – a szerkesztőséggel való konzultációt követően – megjelenhetnek a Tiszatáj egy későbbi számában.

I. díj: 100.000 Ft
II. díj: 70.000 Ft
III. díj: 40.000 Ft

Szeged, 2015. július 27.

A Tiszatáj folyóirat szerkesztősége